

ZAPISI

Franc Križnar

Glasbena Slovenija od nekdaj do danes...

Začetki slovenske glasbe slonijo na varovanju poganskih ostalin, uveljavljanju kirielejsonov, prvih ljudskih posvetnih in cerkvenih pesmih. O glasbi v srednjeveških samostanih in cerkvah proti koncu 15. stoletja priča dnevnik Paola Santonina, tajnika kardinala in oglejskega patriarha Marca Barba. Vsa ta prizadevanja so uvedla večglasje. Tako je že ta prva neohranjena glasba stilno primerljiva z idejno orientacijo sosednje Italije. Za slovensko posvetno glasbo do 16. stoletja so pomembni minesängerji, vaganti, buzinarji in drugi potujoči muziki. Njihova samostojna prisotnost ali v družbi s pevci ni bila izključena tudi na cerkvenih korih.

Prvo znano glasbeno ime izza teh časov je *Jurij Slatkonja*, ki se je rodil v Ljubljani. Kljub temu, da slovenski prispevek evropski **renesančni glasbi** ni bil velik, je obstajal. Pomembnejši delež v tem oziru so imeli reproduktivci – izvajalci. Nekateri pomembni Slovenci pa so že v tem času emigrirali, kot na primer *Jacobus Gallus* (1550–1591), in v širokem svetu utrdili vrednost slovenskega ustvarjalnega elementa. Prav Gallusov opus maš, madrigalov in motetov je prešel ozke lokalne meje in postal last celotnega evropskega prostora. Z življenjem, delovanjem in opusom na Dunaju, v Olomoucu in Pragi se je Gallus umetniško razvil in visoko vzpel. Sprostil je ustvarjalne sile in postal osebnost evropskega formata.

Reformacija, ki je sledila renesansi, pa je v razvoju glasbenega dela žal vplivala negativno. Renesančni glasbi z Gallusom na čelu je nadaljnjo pot skoraj zaprla. Kljub temu pa so pustile določene pozitivne sledi protestantske pesmarice in ljudsko petje. Vse to že sodi v drugo polovico 16. stoletja.

Prva glasbena preusmeritev je bila nato podana z vplivi protireformacije. Z njo so se na široko odprle precej zaprte meje. Najbolj slišni vplivi so pričeli pritekati k nam iz renesančne Italije. Vodja slovenske protireformacije je bil *Tomaž Hren*. Glasbena renesansa se je na Slovenskem razcvetela šele v začetku 17. stoletja. V tem času so pri nas prevladovala skladbe tujih avtorjev. O vsem tem priča Hrenov *Inventarium librorum musicalium...*, ki ga hrani arhiv ljubljanskega stolnega kora sv. Nikolaja in se glasbeno nanaša na prva desetletja 17. stoletja. Zanimiv je zlasti za rekonstrukcijo stilne fiziognomije te razvojne glasbene faze. Nadalje so omembe vredne pasijonske igre in procesije. Niso bile vodilne v glasbenem oziru, zato pa okrog sredine 17. stoletja ne moremo mimo dela ljubljanskega jezuitskega gledališča in prvih pojavov opernih predstav. Za te zadnje glasbene prireditve pa lahko omenimo še to, da so v njih prevladovali posvetni toni. Iz tega prehodnega glasbenega obdobja, med pozno renesanso in zgodnjim **barokom**, so bili pomembni slovenski glasbeniki: *Gabriel Plavec*, *Daniel Lagkhner* in *Isaac Posch*; od tujcev pa pri nas delujoči Italijan *Gabriello Puliti*. V razdobju vidnejše baročne glasbene orientacije je bila na prvem mestu glasba za gledališki oder.

V začetku 18. stoletja, med letoma 1700 in 1701, je bila v Ljubljani ustanovljena *Academia Philharmonicorum*, najpomembnejši činitelj pri širjenju in uveljavljanju glasbenega baroka na Slovenskem. Vplivala je na dvig glasbene reprodukcije in na množitev ustvarjalcev, pa še na stilno orientacijo slovenske ljudske glasbe in cerkvenih pesmaric na začetku druge polovice 18. stoletja. To se kaže v preprosti melodiki. *Academia Philharmonicorum* pa je bila tudi prva ustanova te vrste zunaj romanskega in anglosaškega prostora. Od skladateljev visoke in pozne baročne orientacije omenimo *Janeza Krstnika Dolarja*.

V umiku baroka in v nastopu prvih novih stilnih tendenc v cerkveni in posvetni glasbi se je kot prvi pojavil pomemben slovenski ustvarjalec *Jakob Frančišek Zupan*, Kamničan po rodu. Znana je njegova prva slovenska opera, komponirana na libreto Janeza Damascena Deva »*Belin*«, od katere pa se je ohranil le libreto iz let 1780–82. Iz pomembnega Zoisovega kroga izhaja še dramatik in skladatelj

Anton Tomaž Linhart; s konca 18. stoletja sem sodi še *Amandus Ivančič*. V tem času pa je leta 1769 utihnila ljubljanska Akademija filharmonikov. Kljub skromni glasbeni produkciji in reprodukciji slovenska glasba v tem času ni bila kvalitativno in kvantitativno vzporejena z ostalo evropsko glasbeno umetnostjo. Velika evropska družbena in umetnostna trenja pa so tudi na Slovenskem uveljavila novo umetnostno miselnost – **klasicizem**. S pomočjo nemških gledališč se je klasicizem na Slovenskem najprej uveljavil v posvetni glasbi. Okrog leta 1790 je tako začel klasicizem na Slovenskem prevzemati vodilno vlogo. Največji uspeh klasicistične glasbene usmeritve pomeni scenska glasba k Linhartovi komediji *Ta veseli dan ali Matiček se ženi* z naslovom »*Figaro*« *Janeza Krstnika Novaka*. Te nove razvojne spodbude najdemo še v delih *Franca Benedikta Dusika* in pa v nekaterih novih institucijah – Filharmonični družbi, ustanovljeni 1794. leta. Ta in pa *Gašpar Mašek* z na novo ustanovljenim Deželnim gledališčem leta 1892 ter številni skladatelji so dokončno utrdili slog glasbenenega klasicizma tudi na Slovenskem: *Franč Pollini*, *Jurij Mihevc*, *Jožef Beneš* in *Matija Babnik*.

S semenom glasbene **romantike** – z Beethovnovno *Šesto simfonijo*, imenovano tudi »*Pastoralna*«, ki so jo na ljubljanskem filharmoničnem odru izvedli leta 1818, pa so že bila nakazana stilsna spreminjanja in idejna nasprotja. Prvi izraziti slovenski glasbeni romantik je že bil *Alojzij Ipavec*. Z romantiko, tudi z glasbeno, pa se je pričelo na Slovenskem temeljno delo za oblikovanje nacionalnega izraza. V izrazu se je slovenska romantična glasbena ustvarjalnost oprla na elemente ljudske tematike. Za ta prizadevanja so najbolj zaslužni naslednji avtorji: *Gregor Rihar*, *Blaž Potočnik* in *Luka Dolinar*. Prav pri njihovem delu je zaslediti poskuse formiranja slovenskega nacionalnega glasbenega izraza.

V nadaljevanju teh elementarnih prizadevanj Slovencev za zavestno nacionalno orientacijo so bile najbolj pomembne »*béside*«. Nadaljevanje v tej smeri je spodbudilo nastanek raznih organizacijskih oblik, večanje produkcije in ustvarjanja. Med dosežke izrazito slovensko nacionalno orientiranih skladateljev tega časa štejem: *Jurija Fleišmana*, *Miroslava Vilharja*, *Benjamina* in *Gustava Ipavca*, *Kamila Maška* in pa skladatelje cerkvenega kroga: *Leopolda Cveka*, *Leopolda Belarja* in *Josipa Levičnika*. Že v revolucijskem letu 1848, »letu prebujanja malih evropskih narodov«, se na Slovenskem pojavijo »čitalnice«. Nadaljevale so začetno vlogo »*bésed*«. Pojavile so se na celotnem slovenskem prostoru, najbolj dejavna pa je bila ljubljanska. Med skladatelji tega razvojnega obdobja velja omeniti opus *Antona Foersterja* z njegovo opereto – opero »*Gorenjski slavček*«, *Frana Gerbiča* in pa ustanovitev *Glasbene matice* leta 1872; spet najprej v Ljubljani, potem pa še drugod po Sloveniji. V poskusu reformiranja slovenske cerkvene glasbe je bilo najpomembnejše *Cecilijansko društvo*, ustanovljeno 1877. leta v Ljubljani, potem pa še drugod. Najpomembnejši slovenski skladatelji v krogu Cecilijanskega društva so bili *Avgust Armin* in *Janko Leban*, pater *Hugolin Sattner*, *Janez Kokošar*, *Josip Lavtižar*, *Janez Laharnar*, *Ignacij Hladnik*, *Peter Jereb* in *Alojzij Mihelčič*. Težnja teh je bila, da so kljub drugače predpisani liniji v cerkvena glasbena dela vnesli slovenske nacionalne glasbene elemente. Med posvetnimi skladatelji romantičnih generacij pa se pojavijo in prevzamejo vodilne vloge *Anton Nedvč*, *Davorin Jenko*, *Andrej Vavken*, *Vojteh Valenta*, *Danilo Fajgelj*, *Anton Hajdrih*, *Jakob Aljaž*, *Josip Kocijančič* in *Hrabroslav Volarič*; pa še: *Viktor Parma*, *Oskar Dev*, *Anton Schwab*, *Josip Pavčič*, *Zorko Prelovec*, *Peter Jereb*, *Vinko Vodopivec*, *Fran Korun-Koželjski*, *Fran Ferjančič*, *Emerik Beran* in *Fran Serafin Vilhar*.

Slovenska glasbena romantika se v tem začetku z evropsko še ni vzporedila, z nacionalnega vidika pa je utemeljila samobitno slovensko glasbeno kulturo, ki ji je obenem že zagotovila ponovno vračanje v evropski okvir. Tega so še največ povzročili novi razvojni elementi, ki so zaveli v slovenski glasbi najprej z osrednjo vlogo ljubljanske Glasbene matice in njenim vodjem *Matejem Hubadom* (1866–1937). Leta 1908 je bila ustanovljena *Slovenska filharmonija*. V razdobju med letoma 1892 in 1913 je slovenska Opera predstavila tako rekoč ves repertoar, ki je bil tedaj v navadi v drugih evropskih opernih gledališčih. V slovenske glasbene revije: *Cerkveni glasbenik*, *Glasbena zora*, *Novi akordi* in *Sveta Cecilija* so pisali: *Gojmir (Gregor) Krek*, *Stanko Premrl*, *Franc Kimovec*, *Emil Adamič* in *Anton Lajovic*. Tako so se tudi glasbena esejistika in publicistika, kritika in muzikologija kot samostojne veje v tem razvojnem obdobju komaj začele dobro razvijati. Še pomembnejše pa je bilo delo **novoromantične** in **impresionistične orientacije**. Opravili so ga skladatelji *Risto Savin* (= *Friderik Širca*), *Josip Ipavec*, *Gojmir (Gregor) Krek*, *Anton Lajovic*, *Emil Adamič* in *Janko Ravnik*.

Ob koncu 19. in na začetku 20. stoletja se je slovenska glasba spet enkrat vrnila v dogajanje evropske glasbene umetnosti. Z nastopom in razvojem **modernih stilnih smeri** se razvoj slovenske

glasbe pomakne v 20. stoletje. Tudi zanj sta pomembna tako reprodukcija kot produkcija. Sredi pisane množice skladateljev kot so: *Vasilij Mirk, Zdravko Švikačič, Mihael Rožanc, Srečko Kumar, Ivan Grbec, Ciril Pregelj, Saša Šantel, Breda (Friderika) Šček* in stilov, je moderne smeri posejal z mešanim zborom »*Trenotek*« na besedilo Josipa Murna-Aleksandrova *Marij Kogoj* (1892–1956), ko je leta 1914 v zadnjem letniku *Novih akordov* ta zbor izšel v tisku. S Kogojem se je v slovenski glasbi začel **ekspresionizem**, višek pa dosegel z njegovo opero »*Črne maske*« (1924–27). Z njimi je slovenska glasba preseгла takratne evropske glasbene kvalitete. Za njim – Kogojem – se uvršča še skladatelj *Matija Bravničar*, za njima pa sta stromo korakala še *Lucijan Marija Škerjanc* in *Slavko Osterc* (1895–1941), oba z zares čisto pravima »kompozicijskima šolama«. Sledili so jima *Danilo Švara, Blaž Arnič, Marjan Kozina, Srečko Koporc, Mirko Polič*, nato pa še skupina skladateljev, ki se je že odločno usmerila v nove stilne ideje in je bila nosilka razvojnih značilnosti **druge slovenske moderne generacije**: *Pavel Šivic, Marijan Lipovšek, Franc Šturm, Karol Pahor, Peter Lipar, Maks(o) Pirnik, dr. Radoslav Hrovatin, Janez Kuhar, Paul John Sifler, Klaro Marija Mizerit, Stanko Prek* in *Primož Ramovš*; tik pred drugo svetovno vojno pa še *Ubaldo Vrabc, Jurij Gregorc* in *Slavko Mihelčič*.

Postromantika na Slovenskem se je nadaljevala z *Radovanom Gobcem, Radom Simonitijem, Jankom Gregorcem, Urošem Prevorškom, Samom Hubadom* in *Bojanom Adamičem*. Po drugi svetovni vojni pa sledijo še predstavniki **tretje moderne generacije**: *Vilko Ukmar, Ciril Cvetko, Aleksander Lajovic, Zvonimir Ciglič, Božidar Kantušer, Ciril Kren, Uroš Krek, France Lampret, Vladimir Lovec, Albin Weingerl, Janez Bitenc* in *Pavel Kalan*.

V nova in najnovejša naziranja pa se usmerjajo še mlajši skladatelji – predstavniki **četrtne moderne generacije**: *Janez Maticič, Pavle Merku, Jakob Jež, Milan Stibilj, Ladislav Vörös, Samo Vremšak, Štefan Mauri, Ivo Petrič, Alojz Srebotnjak, Dane Škerl, Igor Štuhec, Darijan Božič, Igor Dekleva, Vinko Globokar, Janez Gregorc, Božidar Kos, Lojze Lebič, Milan Potočnik, Ljubo Rančigaj, Julijan Strajnar, Franc Jelinčič, Pavel Mihelčič* in *Alojz Ajdič*. Problemi individualnosti, nacionalnosti in univerzalnosti so v mejah novih orientacij slovenskih skladateljev aktualni in pomembni. Mednje so v okviru postmodernističnih slogovnih struj, v postindustrijski družbi in slovenski glasbi konec 20. stoletja že posegli predstavniki tako imenovane **pete generacije** slovenskih skladateljev; med njimi pa so starejši, srednji in najmlajši: *Marijan Gabrijelčič, Jože Trošt, Avgust Ipavec, Zeqirja Ballata, Janez Osredkar, Uroš Lajovic, Janko Jezovšek, Vladimir Hrovat, Tomaž Habe, Stane Jurgec, Aleš Strajnar, Blaženka Arnič, Ivo Kopecky, Maksimiljan Feguš, Jani Golob, Maks Sirmčnik, Peter Kopač; mlado, postmodernistično, srednjo generacijo današnjih slovenskih glasbenih ustvarjalcev, sedanje 30- in 40-letnike pa predstavljajo ustvarjalci t. i. **šeste generacije**: *Marjan Šijanec, Igor Majcen, Franc Ban, Aldo Kumar, Uroš Rojko, Bor Turel, Tomaž Svete, Brina Jež-Brezavšček, Marko Mihevc, Milko Bizjak, Pavel Merljak*.*

Po letu 1960 rojenim se pridružijo še **mlajši**: *Baki Jashari, Andrej Misson, Mitja Reichenberg, Peter Šavli, Aljoša Solovera-Roje, Nenad Firšt, Boris Vremšak, Igor Krivokapič, Blaž Rojko, Jerica Oblak, Damijan Močnik, Larisa Vrhunc* in *Urška Pompe*. Najmlajšo slovensko glasbeno ustvarjalnost predstavljajo diplomanti ali pa še tudi najperspektivnejši študentje ljubljanske Akademije za glasbo: *Vitja Avsec, Dušan Bavdek, Ambrož Čopi* ter še dva študenta kompozicije: *Žiga Stanič* in *Rok Golob*.

Med glasbenimi ustvarjalci »lažje muze« ne moremo še mimo *Maria Rijavca, Urbana Kodra, Atija Sossa, Mojmirja Sepeta, Boruta Lesjaka, Jureta Robežnika, Jožeta Privška, Deča Žgurja, Toneta Janše, Bertija-Engelberta Rodoška, Andyja (Andreja) Arnola, Lada Jakše, Jerka Novaka, Slavka Avsenika ml., Gregorja Strniše, Emila Spruka, Alojza Krajncana, Milka Lazarja, Mitje Vrhovnika-Smrekarja* in *Dominika Krajncana*. Med predstavniki t.i. narodnozabavne glasbe pa so tu še *Vilko Ovsenik, Slavko Avsenik, Boris Kovačič* in *Hanzi Artač*.

Slovenska glasba 20. stoletja je tudi Big-band Radiotelevizije Slovenija z dirigenti *Bojanom Adamičem, Jožetom Privškom, Petrom Ugrinom* in *Lojzeta Slaka*, ansambel bratov *Avsenik* in *Fantje s Praprotna* s triom *Lojzeta Slaka*, od obeh operno-baletnih hiš Slovenskega narodnega gledališča v Ljubljani z *Darijanom Božičem* in v Mariboru s *Stanetom Jurgcem*, do obeh državnih simfoničnih orkestrov Slovenske filharmonije z dirigentom *Markom Letonjo* in Simfoniki Radiotelevizije Slovenija s šefom-dirigentom *Antonom Nanutom*, do godbe slovenske policije z *Milivojem Šurbkom* in Slovenskega komornega zbora z *dr. Mirkom Cudermanom*.

Literatura:

- Cvetko D., *Stoletja slovenske glasbe*. Ljubljana 1964.
 Cvetko D., *Zgodovina glasbene umetnosti na Slovenskem*. Ljubljana 1958–1960.
 Kovačević K., *Leksikon CZ – Glasbeniki*. Ljubljana 1988.
 Križnar F., *Kogojevi dnevi 1980–1994: 15 let*. Kanal 1994.
 Križnar F., Pinter T., *Portreti sodobnih slovenskih glasbenih ustvarjalcev*. Ljubljana 1997 (v tisku).

Summary

The Music of Slovenia from Past to Present...

Franc Križnar

The author explains the entire historical development of Slovene music from its beginnings in the 6th century (immediately after the settling of the Slovenes) to the present. Stressed are some important historical events which are connected with music. All stylistic developmental trends are mentioned. The author has considered both musical production (creativity) and reproduction (performance), and compared Slovene music with European music. Emphasized are important authors who were either Slovenes working in Slovenia or abroad or foreigners who were working in Slovenia.

The author deals with Slovene music from the following periods: Renaissance, Baroque, Classicism, Romanticism, Neoromanticism, Impressionism, Expressionism, and Modernism. This music encompasses more than six generations ranging from J. Gallus to M. Kogoj, S. Osterc, B. Adamič, V. and S. Avsenik, and U. Rojko).

ZVEZA ZGODOVINSKIH DRUŠTEV SLOVENIJE

SI-1000 Ljubljana, Aškerčeva 2, tel.: 061/ 17-69-210

Zveza zgodovinskih društev Slovenije je izdala že več zbornikov s svojih zborovanj in posvetov. V zborniku »Slovenija v letu 1945« so objavljeni referati z mednarodnega znanstvenega posveta, ki je bil septembra 1995 v Ljubljani. Članki o slovenskem notranjepolitičnem in zunanjepolitičnem položaju, o odnosu do sosedov ter o cerkveni, gospodarski in kulturni problematiki so nedvomno zanimivi za številne bralce (cena 1000 SIT + poština).

Že v ponatisu je izšel zbornik »27. zborovanje slovenskih zgodovinarjev«, v katerem so objavljeni vsi referati z zborovanja jeseni 1994 v Ljubljani. V zborniku so povzeti rezultati najnovejših raziskav slovenske historiografije v zadnjih posamosvojitvenih letih in poročila o dejavnosti Zveze.

»Razvoj turizma v Sloveniji« pa je naslov zbornika referatov z 28. zborovanja slovenskih zgodovinarjev jeseni 1996 na Bledu; zbornik vključuje tudi dve predavanji o poldrugem stoletju izhajanja zgodovinske periodike na Slovenskem.

Vse tri knjige lahko naročite na sedežu ZZDS pisno ali po telefonu (061) 17-69-210.